

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรชนเผ่าในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ของเกษตรกรในพื้นที่ และ 2) การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในด้านการร่วมค้นหาปัญหา ด้านการร่วมวางแผน ตัดสินใจ ด้านการร่วมดำเนินกิจกรรม และด้านการติดตามและประเมินผล โดยทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่รับการส่งเสริมในเขตรับผิดชอบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ จำนวน 223 ราย ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างง่ายแบบสัดส่วนประชากร (simple random sampling) ตามแบบของ Yamane สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบความสมบูรณ์ และถอดรหัสวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป ผลการวิจัยพอสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของผู้ให้ข้อมูล

ผลการการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ยประมาณ 47 ปี โดยมีผู้ให้ข้อมูลที่อายุน้อยที่สุดคือ 23 ปี และมากที่สุดคือ 69 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาภาคบังคับ นับถือศาสนาพุทธ มีสถานภาพสมรสแล้ว มีสมาชิกภายในครัวเรือนเฉลี่ย 4.36 คน โดยผู้ให้ข้อมูลที่มีสมาชิกภายในครัวเรือนน้อยที่สุดคือ 1 คน และมากที่สุดคือ 8 คน เกือบทั้งหมดเป็นคนในพื้นที่ อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมาเป็นระยะเวลาเฉลี่ยประมาณ 46 ปี มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านน้อยที่สุด 20 ปี และมากที่สุด 68 ปี มีประสบการณ์ในการทำเกษตรเฉลี่ยประมาณ 28 ปี โดยมีประสบการณ์ในการทำเกษตรน้อยที่สุด 6 ปี และมากที่สุด 55 ปี โดยประกอบอาชีพทำสวนเป็นอาชีพหลัก มีรายได้เฉลี่ย 137,201.79 บาทต่อปี รายได้ต่ำสุด 10,000 บาท และรายได้สูงสุด 600,000 บาท เกือบทั้งหมดถือครองที่ดินเป็นของตนเอง โดยมีขนาดของพื้นที่ถือครองในการทำเกษตรเฉลี่ยประมาณ 8 ไร่ ผู้ให้ข้อมูลมีขนาดของพื้นที่ถือครองน้อยที่สุดคือ 1 ไร่ และมากที่สุดคือ 35 ไร่ และใช้เงินทุนของตนเองในการประกอบอาชีพ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มปลูกผัก

ผู้ให้ข้อมูลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศูนย์และการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในระดับมาก ได้รับข่าวสารจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะจากสื่อบุคคล โดยมีความถี่ในการได้รับข่าวสารของศูนย์ฯ 3-5 ครั้งต่อปี โดยระบุว่าข่าวสารที่ได้รับรู้จากศูนย์ฯ มีประโยชน์ มีความเหมาะสมในระดับมาก แต่ระบุว่าข่าวสารที่ได้รับรู้จากศูนย์ฯ มีความสนใจและมีความทันสมัยในระดับปานกลาง

ผลการศึกษาถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลได้รับประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวโดยรวมในระดับมาก โดยผู้ให้ข้อมูลได้รับประโยชน์ในระดับมากในประเด็น 1) รายได้เพิ่มขึ้น 2) ความรู้ด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับการประกอบอาชีพ 3) ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ 4) ที่ปรึกษาที่เชี่ยวชาญเมื่อเกิดปัญหา ตามลำดับ ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางในประเด็น งบประมาณสนับสนุนในการทำการเกษตรจากหน่วยงานต่างๆ ผู้ให้ข้อมูลมีการมีส่วนร่วมประโยชน์ที่เกิดต่อชุมชนโดยรวมในระดับมาก โดยผู้ให้ข้อมูลมีการมีส่วนร่วมในระดับมากในประเด็น 1) ชุมชนเข้มแข็งเป็นรากฐานแก่เยาวชนรุ่นหลัง 2) สิ่งแวดล้อมในชุมชนมีความยั่งยืน และ 3) ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พึ่งพาตนเองได้ 4) มีศูนย์สำหรับใช้ในการปรึกษาปัญหาของชุมชน 5) ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน 6) ทำให้ทรัพยากรในชุมชนคงอยู่ตลอดไป 7) ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น และ 8) สิ่งสาธารณะประโยชน์ในชุมชนเจริญขึ้น ตามลำดับ

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.18) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางในทุกประเด็น ได้แก่ 1) ด้านการติดตามและประเมินผล 2) ด้านการร่วมค้นหาปัญหา 3) ด้านการร่วมดำเนินกิจกรรม และ 4) ด้านการร่วมวางแผน ตัดสินใจ ตามลำดับ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านพบว่า

ด้านการร่วมค้นหาปัญหา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางในประเด็น 1) ร่วมประชุมที่หน่วยงานจัดขึ้น 2) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในวงสนทนากลุ่ม 3) ปรึกษากับเจ้าหน้าที่ของศูนย์/รัฐถึงปัญหาในหมู่บ้าน 4) ค้นหาสาเหตุของปัญหากับบุคคลในครอบครัว และผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางในประเด็น 1) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในที่ประชุมที่เป็นทางการ 2) ค้นหาสาเหตุของปัญหากับเพื่อนบ้าน 3) ร่วมประชุมแบบไม่เป็นทางการกับกลุ่ม และ 4) ค้นหาสาเหตุของปัญหากับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามลำดับ

ด้านการวางแผน ตัดสินใจ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางในประเด็น 1) ร่วมรับแผนการผลิตของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ 2) ร่วมตัดสินใจเลือกกิจกรรมศูนย์ฯ 3) การร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาภายในศูนย์ฯ 4) ร่วมวางแผนพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ฯ 5) ร่วมตัดสินใจวางแผนดำเนินงานของศูนย์ฯ 6) ร่วมวางแผนผลิตในแต่ละกิจกรรมของศูนย์ฯ 7) ร่วมวางแผนเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาของศูนย์ฯ 8) ร่วมวางแผนกิจกรรมของศูนย์ฯ ล่วงหน้า และ 9) ร่วมวางแผนแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์ฯ ตามลำดับ

ด้านการดำเนินกิจกรรม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางในประเด็น 1) ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การดำเนินงานศูนย์ฯ 2) นำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ในการดำเนินกิจกรรม ตามลำดับ และผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางในประเด็น 1) ช่วยเหลือด้านแรงงานในการดำเนินงานศูนย์ฯ 2) ร่วมปรึกษามาชิกในการพัฒนากิจกรรม 3) ติดต่อเพื่อนสมาชิกเพื่อขอความร่วมมือช่วยกิจกรรมของศูนย์ฯ 4) ติดต่อกับเจ้าหน้าที่เพื่อขอความรู้เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมศูนย์ฯ 5) เข้าร่วมประชุมเพื่อจัดกิจกรรมสำคัญของศูนย์ฯ 6) ชักชวนเพื่อนสมาชิกเข้าร่วมดำเนินงานศูนย์ฯ 7) ติดต่อกับเจ้าหน้าที่เพื่อช่วยจัดทำโครงการหรือกิจกรรมศูนย์ฯ 8) บริจาคสิ่งของในการจัดกิจกรรมของศูนย์ฯ 9) ร่วมเสนอความคิด แนะนำในการดำเนินงานของศูนย์ฯ และ 10) ร่วมพิจารณากำหนดกิจกรรมของศูนย์ฯ ตามลำดับ

ด้านการติดตามประเมินผล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับมากในประเด็น 1) นำเอาข้อมูลเสนอแนะจากการเยี่ยมชมของบุคคลภายนอกกลุ่มมาปรับปรุงการทำงานของกลุ่ม 2) ศึกษาดูงานเพื่อเปรียบเทียบความสำเร็จของกิจกรรมภายในกลุ่มเกษตรกร 3) ศึกษาดูงานเพื่อเปรียบเทียบความสำเร็จของกิจกรรมภายนอกกลุ่มเกษตรกร และ 4) ร่วมติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงานของศูนย์ฯ ตามลำดับ มีส่วนร่วมในระดับปานกลางในประเด็น 1) ร่วมประชุมสรุปผลตอบแทนที่ได้รับของศูนย์ฯ 2) ร่วมประชุมเพื่อสรุปปัญหาจากการดำเนินงาน 3) ร่วมในการพิจารณาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของศูนย์ฯ และ 4) ร่วมเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานของศูนย์ฯตามลำดับ

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ม่อนเงาะ

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ ในด้าน 1) การค้นหาปัญหา 2) ด้านการวางแผนตัดสินใจ 3) ด้านการดำเนินการ และ 4) ด้านการติดตามประเมินผล พบว่า

อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ประสบการณ์ในการทำเกษตร รายได้ จำนวนพื้นที่ถือครอง การเป็นสมาชิกกลุ่ม 'ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศูนย์และการดำเนินกิจกรรมของศูนย์ฯ และความคิดเห็นต่อประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ ($p < 0.05$) ในด้านการค้นหาปัญหา ด้านการวางแผนตัดสินใจ ด้านการดำเนินการ ด้านการติดตามและประเมินผล และในภาพรวม

ส่วนเชื้อชาติของผู้ให้ข้อมูลมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ ($p < 0.05$) ในด้านการค้นหาปัญหา ด้านการวางแผนตัดสินใจ ด้านการดำเนินการ และในภาพรวม

สำหรับเพศ และการได้รับข่าวสารของผู้ให้ข้อมูลไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ ในทุกด้าน ($p > 0.05$)

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะทุกด้าน โดยรวมในระดับปานกลาง อาจเนื่องมาจากในช่วงแรกของการจัดตั้งโครงการ อาจเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่มีความรู้ ไม่รู้จักใช้ประโยชน์จาก สิ่งที่มีอยู่รวมทั้งไม่ค่อยจะให้ความสำคัญเท่าที่ควร ซึ่งเหตุผลเหล่านี้จึงเป็นที่มาของการตัดสินใจของชาวบ้านในการเข้ามามีส่วนร่วมไม่มากนัก ประกอบกับราษฎรส่วนใหญ่ยังมีระดับการศึกษาเพียงประถมศึกษาเท่านั้น เนื่องจากระบบการศึกษาในอดีตมีการศึกษาภาคบังคับเพียงระดับประถมศึกษา ดังนั้น อาจทำให้การยอมรับนวัตกรรมใหม่ ๆ เป็นไปได้ค่อนข้างลำบาก ซึ่งอาจจะมีผลต่อการมีส่วนร่วม

รวมทั้งเป็นช่วงที่เริ่มก่อตั้งโครงการราษฎรมองไม่เห็นคุณค่าและเป้าหมายของฝ่ายนโยบาย ทำให้ราษฎรจึงไม่กล้าที่จะแสดงออกมากมากนัก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นำชัย ทนุผล และ สุนิลา ทนุผล (2532: 57) ที่กล่าวว่า เกษตรกรผู้นำที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นความสมัครใจของตนเองในระดับที่ไม่สูงมากนัก อาจเป็นเพราะแผนและวิธีการทำงานได้กำหนดขึ้นมาจากนักวางแผนหรือหน่วยงานของราชการซึ่งเป็นการวางแผนจากบนลงล่าง (top down planning) และขาดความรู้ความเข้าใจในแนวคิดรวบยอดของการส่งเสริมการเกษตรในทำนองเดียวกัน สุจินต์ ดาววีระกุล (2527: 21) กล่าวว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาได้แก่ ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองต่อความต้องการของชุมชน ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัด และแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน ร่วมกันตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ร่วมกันจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเอง ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย และร่วมกันควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชนหรือรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

จากผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ พบว่า อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา เชื้อชาติ สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ประสบการณ์ในการทำเกษตร รายได้ จำนวนพื้นที่ถือครอง การเป็นสมาชิกกลุ่ม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศูนย์และการดำเนินกิจกรรมของศูนย์ฯ การมีส่วนร่วมประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ ทั้งนี้เนื่องมาจากอายุเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม จากผลการศึกษาของ Jerusalem (1979 อ้างใน นำชัย ทนุผล, 2529: 10) พบว่า อายุของประชากรมีส่วนเกี่ยวข้องกับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างยิ่ง นั่นคือบุคคลที่มีอายุมากขึ้น และเป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคม จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโครงการมากกว่าบุคคลที่มีอายุน้อย ซึ่งสอดคล้องกับ ศิริวรรณ วงษ์สมบัติ (2533: 62) พบว่าอายุ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญ เพราะผู้ที่มีอายุมากขึ้นต้องการทำงานเพื่อส่วนรวม และต้องการเพื่อนในการพบปะสังสรรค์ในเรื่องต่างๆ ในขณะที่ระดับการศึกษาก็มีผลต่อการมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน เพราะถ้าประชาชนมีความรู้สูงขึ้น จะส่งผลต่อการพัฒนาตนเองให้สูงขึ้นด้วย ในทำนองเดียวกัน บุญสม วราเอกศิริ (2539: 163) ระดับการศึกษาสูงจะสนใจอ่านข่าวสารมากกว่า ถ้าระดับการศึกษาต่ำก็จะ

อ่านไม่ออกและอธิบายเข้าใจยาก ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้อาจมีผลต่อการยอมรับและการมีส่วนร่วมในขณะเดียวกันศาสนาและเชื้อชาติ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งในการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วม เนื่องจากในบางศาสนาหรือบางเชื้อชาติอาจจะมีข้อจำกัดหรือข้อห้าม ทำให้อาจจะเป็นปัญหาและอุปสรรคในการเข้าไปมีส่วนร่วม ปัจจัยด้านสถานภาพสมรสจะเป็นช่วงของการปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิต การมีบทบาทใหม่ในฐานะผู้นำการที่จะต้องตัดสินใจต่างๆ คือการเป็นสามีภรรยาอันจะเป็นข้อจำกัดในการแสดงบทบาททางสังคมที่เกี่ยวข้องด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ (2527: 4) ได้แสดงความคิดเห็นในพฤติกรรมของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปว่าจะมีการกระจายซึ่งกันและกันและพฤติกรรมนั้นจะปรากฏในกรณีต่างๆ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยส่วนรวม คนเราเมื่อแต่งงานมีครอบครัวแล้วย่อมมีภาระหน้าที่เพิ่มขึ้นรับผิดชอบมากขึ้น ในส่วนของจำนวนสมาชิกในครอบครัวนั้นผู้ให้ข้อมูลที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในระดับมาก ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในระดับน้อย ทั้งนี้เนื่องมาจากครอบครัวที่มีสมาชิกมากทำให้สามารถมีเวลาในการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้มาก และเกษตรกรที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากการที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ครอบครัวที่จะได้รับด้วย ซึ่งขัดแย้งกับผลการศึกษากองการวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน (2529: 93) เสนอว่า เกษตรกรที่มีขนาดของครอบครัวขนาดเล็ก จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสหกรณ์การเกษตร โดยเฉพาะการเข้าร่วมประชุมสหกรณ์มากกว่าเกษตรกรที่มีขนาดของครอบครัวขนาดใหญ่ ในประเด็นระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้นผู้ให้ข้อมูลที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมากจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในระดับมาก ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านน้อยจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในระดับน้อย ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาเป็นระยะเวลานานก็จะมีความรู้สึกผูกพัน ทำให้หากมีโครงการหรือกิจกรรมใดที่เข้ามาในชุมชนก็จะมีคามสนใจและเข้าร่วมมากกว่า

สำหรับปัจจัยด้านรายได้ผู้ให้ข้อมูลที่มีรายได้แตกต่างกันย่อมมีการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะแตกต่างกันกล่าวคือ ผู้ให้ข้อมูลที่มีรายได้มากจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในระดับมาก ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลที่มีรายได้น้อยจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในระดับน้อย กล่าวคือ ผู้ให้ข้อมูลที่มีรายได้มากจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในระดับมาก ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลที่มีรายได้น้อยจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในระดับน้อย ซึ่งสอดคล้องกับ

นำชัย ทุนผล (2529 : 10) รายงานว่า รายได้ของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้ที่มีรายได้มากกว่าจะพัฒนาตนเองในด้านความรู้และยอมรับในวิชาชีพที่โครงการพัฒนานำไปแพร่กระจายได้ดีกว่า หมู่บ้านที่มีผู้มียาได้น้อยกว่า และคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมีรายได้สูงจะมีความรับผิดชอบในหน้าที่การทำงานพัฒนาสาธารณูปโภคของชุมชนสูง ซึ่งในทำนองเดียวกัน การศึกษาของ ศิริวรรณ วงษ์สมบัติ (2533: 62) พบว่ารายได้มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ทั้งนี้เนื่องจากผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีย่อมมีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ในทางชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับนับถือและได้รับการยกย่องในสังคม

สำหรับในส่วนการได้รับข่าวสารการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะทั้งนี้เนื่องมาจากเกษตรกรที่ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง ทั้งจากเจ้าหน้าที่และสื่อต่าง ๆ จะทำให้เกิดความเข้าใจในการจัดการและทำให้เกิดแรงใจในการมีส่วนร่วมที่จะช่วยให้คำปรึกษาการวางแผนกิจกรรมเพื่อให้เกิดการดำเนินการต่อไปได้ ส่วนประเด็นการยอมรับซึ่งประโยชน์ที่จะได้รับนั้น หากผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วนร่วมประโยชน์มากจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากหากเกษตรกรมีส่วนร่วมสูงก็จะเข้าไปมีส่วนร่วมมาก เพื่อที่จะทำให้ได้รับตามที่คาดหวังไว้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะพบว่า ในทุกด้านผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ซึ่งเห็นว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มของเกษตรกรมีความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะไม่มากนัก ดังนั้นแนวทางที่โครงการหลวงกำลังผลักดันให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะให้มากยิ่งขึ้น โดยอาจใช้กระบวนการกลุ่มในการขับเคลื่อน เพราะการมีบทบาทเป็นกลุ่มจะช่วยกระตุ้นให้เกษตรกรมีความรับผิดชอบในหน้าที่ต่าง ๆ ภายในกลุ่มได้ดี และการเป็นสมาชิกกลุ่มจะมีโอกาสติดต่อกับเจ้าหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่และเกษตรกร

2. จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะในด้านการร่วมวางแผน ตัดสินใจน้อยกว่าประเด็นอื่นๆ ดังนั้นจึงควรกำหนดนโยบายในการที่จะส่งเสริมให้ผู้ให้ข้อมูลเข้าร่วมในกิจกรรมการวางแผนงานต่างๆ ให้มากยิ่งขึ้น โดยการให้มีเวทีเสวนาร่วมแสดงออกความคิดเห็น การระดมความคิด ในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์ เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ให้มากที่สุด

3. จากผลการศึกษาพบว่า ชาวสารที่ได้รับรู้จากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะยังมีความสนใจ และมีความทันสมัยในระดับปานกลาง ดังนั้นทางศูนย์ฯ จึงควรมีการปรับปรุงสื่อและวิธีการนำเสนอข่าวสารให้มีความน่าสนใจ และมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากเกษตรกรในพื้นที่มีการศึกษาค่อนข้างน้อย กระบวนการฝึกอบรมจึงเป็นกระบวนการในการเสริมสร้างความรู้ในการประกอบอาชีพ ดังนั้นควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการฝึกอบรมวิชาชีพด้านเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อที่จะได้ข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรได้มากยิ่งขึ้น

2. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในทุกศูนย์ฯ เพื่อที่จะทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมในภาพรวม เพื่อที่จะทำให้สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการกำหนดนโยบาย และแผนงานของโครงการหลวงได้ในอนาคต